

AVRUPA ÖRGÜTLENMESİNDEKİ EVRELER

Mehmet GENÇ*

ÖZET

Avrupa'da örgütlenme yüzyıllar boyu barışı sürekli kalma ve ilişkilerde istikrar unsuru sağlama aracı olarak değerlendirilmiş, ancak bu işbirliği aracı ulusal devletlerin oluşmasıyla etkinlik kazanabilmiştir. Çağımıza özgü örgütlenmenin B. Avrupa'da evrimi amaçsal nitelikte işbirliğinden bütünlüğe, uluslararasıdan uluslararasılığa bir gelişme göstermiş ve süreç henüz tamamlanmamıştır.

ZUSAMMENFASSUNG

Die historisch überlieferte Idee einer europäischen gemeinsamkeit überdauerte die das Mittelalter abschliessende Epoche der Entstehung des modernen souveränen Nationalstaates. Seit dem Ende des 19. Jahrhunderts wurde sie mit Vorstellungen über die Notwendigkeit rechtlicher Beziehungen zwischen den Nationen verknüpft. Die Entwicklung der Entstehung zur organisierten Gemeinsamkeit in Europa sind von der internationalen zur supranationalen Organisationen eingegangen. Der Prozess ist noch nicht verollstaendig.

I. GİRİŞ

Avrupa Toplulukları örgütlenmesi karar organlarının yapılışı, Hukuk Sistemi (Kurucu andlaşmaları ve kaynağını andlaşmalardan alan ve topluluk or-

* Doç. Dr.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

ganlarınca ihdas edilen normlar kategorisi), topluluk hukukunun etkinliği dolayısı ile bu hukukun üye devletler ulusal hukuk sistemleri ile ilişkilerindeki orjinallikler kadar, A.T. entegrasyonu ile günümüze kadar gerçekleştirilen hukuki, ekonomik ve siyasi yapısal değişiklikler, sonuç itibari ile farklı ulusal uyrukluğa olabilen milyonlarca insanı etkilemektedir.

Özellikle A.E.T.'nin sembolize ettiği ve 19.06.1983 Stuttgart Bildirgesi ile A.T. entegrasyonunun son amacı olarak kabul edilen ve bu amaca yönelik 17.02.1986 ve 28.02.1986'da imzalanıp 01.07.1987'de yürürlüğe giren "Avrupa Tek Senedi" ile formelleşen siyasi Avrupa Birliği amacı, siyasi bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüz B. Avrupa'sında bazı çevreler bu değeri paylaşmamayı; çağdaş olmama, Avrupa halklarının ekonomik ve siyasi bütünleşmesinin önemini yadsıma, uluslararası barış ve istikrarı ulusal görüngede değerlendirme, milliyetçi ve hatta şovenist olma ile eş değerde görmektedir. Ancak bu değer bir üst siyasi kavram olarak düşünülmelidir, zira AT üyesi Devlet toplumlarında bu siyasi değerini özümsemişliğini tamamen savunmak olası değildir ve ulusal bazda rekabeti simgeleyen çok sayıda yargı, varlığını korumaktadır.

Ancak ulusculuk, Fransız Devriminin bir değeri olarak ve modern anlamda ulusal egemenlik ile doğrudan ilişkilidir. Başka bir ifade ile ulusçuluk, ulusal birlik bilinci ile bu da dar anlamda ulusal devlet bilinci ile ilintilidir. Yine dar anlamda ulusal dışpolitika ise bağımsızlığın ifadesidir. Bu açıdan bakıldığında benzeşenleri birleştiren, kaynaştıran öge olan ulusculuk, AT üye devletler bazında yerini Avrupa'lılığa (Batı Avrupa'lılık), yani bölgeselliğe bırakmıştır, veya bırakması amaçlanmaktadır demek olasıdır. Yani farklı olanı uzaklaştırıcı, benzeşeni bütünleştirici olan ulusculuk yerine bölgesellik ikame edilmektedir. Bunun sonucu olarak, ulusal egemenliğin simgesi ve devletler hukuku asli kişisi, sujesi olan ulusal devlet yerine değilsede, egemenlik yetkilerinin, en azından bir takım yetkilerin devredildiği yeni karar organlarının örgütlenmesidir.

Bu oluşumun nedenlerini salt İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarında aramak olası değildir. Bu süreç yüzyıllar boyu oluşan bir birikimin uygulama bulmasıdır. Ayrıca çok sayıda uluslararası faktörün bir sonucudur.

Uluslararası Örgütler ile uluslararası bütünleşme karıştırılmamalıdır; zira bütünleşme, bütünleştirici bütün öğeleri kapsayan bir süreçtir. Örgütlenme ise bütünleşmenin bir aracıdır. Uluslararası bütünleşme sürecinde bir araç olan örgütlenmeyi çeşitli şekillerde gruplamak ve bunlardan alt gruplar oluşturmak olasıdır. Soyut bazda örneklendirecek olursak;

- Uluslararası / Uluslarüstü,
- Evrensel / Bölgesel,
- Konusu itibari ile; genel / özel, siyasi, ekonomik, kültürel, askeri vs.,
- Amacı itibari ile; koordine işbirliğini organize eden / yapısal değişikliği öngören örgütlenme,
- Yetkisi itibari ile; sınırlı yetkili / geniş yetkili vs.,

- Hukuki açıdan kuruluşlar itibarı ile; andlaşmalar ile / ortak bildiri ile,
- Statülerini ve ilişkilerini belirleyen hukuk düzeni itibarı ile; uluslararası hukukun konusunu oluşturan devletler - veya hükümetlerarası / çeşitli ulusal hukuklara bağlı devletler dışı.
- Kurucu Andlaşmalar(lar) itibarı ile; üçüncü kişilere açık / üçüncü kişilere kapalı, vb.

Örgütlerde çeşitli ortak öğeleri de saptamak mümkündür. Örneğin; kurucu hukuki işlemlerin (Andlaşmalar veya Ortak Bildiri) çok taraflılığın yanısıra, bu işlemlerin yürürlüğe girişi usulünü, örgütün amaç veya amaçlarını, yetkilerini, üyelik şartlarını, üyelerin hak ve yükümlülüklerini, örgüt organlarını, bu organların kuruluşunu ve yetkilerini, karar alma usullerini, örgütün bütçe ve kaynaklarının oluşturulmasını, kurucu işlemlerinde değişiklik yapma usullerini vs. gibi düzenleyici özellikleri ile örgütler geniş anlamda benzeşme göstermektedirler.

Ancak bütün örgütlerin dar anlamda gösterdikleri benzeşen temel özellik ise oluşumlarında birbirlerini tamamlayan üç öğenin varlığıdır. Bunlar sırası ile;

- Nedenleri farklı olsa da tarafların benzeşen amaçları bazında oluşturdukları ortak çıkar bilinci.
- Ortak çıkarı düzenli ve istikrarlı kılmayı gerçekleştirecek ve bunun için belirli davranış kalıpları oluşturan normlaştırma.
- Normlara işlevsellik kazandıracak kurumlaşma'dır.

Uluslararası ilişkilerde, devletlerin çeşitli neden ve amaçlarına yönelik bir araç olarak uluslararası veya uluslararası örgütlenme, düşünce birikiminde olduğu kadar uygulamada da yüzyıllardır Avrupa'da önemli bir amaç olarak belirginleşmiştir.

Uluslararası sisteme katılan devlet birimlerinin çağımıza değin, niceliksel olarak ve sisteme olan etki ve tepkilerinin niteliği açısından Avrupa'da yoğunlaşmış olması, Avrupa'daki siyasal istikrarı veya istikrarsızlığı evrensel boyutlara dönüştürmüştür.

Avrupa devletleri arasındaki uyumsuzlukların sona erdirilmesi ve Avrupa'da istikrarı devamlı kılama amaçlı uluslararası örgütlenme gerek düşüncede gerekse uygulamada bir zorunluluk olarak değerlendirilmiş ve bu yöndeki arayışlar çeşitli tasarılar ve uygulama çabaları şeklinde ortaya çıkmıştır*.

II. DÜŞÜNSEL GELİŞMELER VE UYGULAMA ARAYIŞLARI

Konuya tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, ilk örgütlenme tasarılarının Orta Çağ'a dek uzandığı görülecektir. Ancak, Orta Çağ'ın mistik ve dinsel değer-

* Son 600 yüzyıl içerisinde 2000 civarında yazar Avrupa Birliği ile ilgili yazılar yazmış ve detaylı 182 Birlik Projesi hazırlanmıştır.

leri, ulusal nitelik taşıyan birimlerin oluşma sürecini engellemesi nedeniyle genelde dış tehlikeye (doğudan gelen Arap ve daha sonra Türk tehdidi) yönelik Haçlı seferleri gibi örgütlenme amacı veya uygulaması, sadece askeri güçlerin birleştirilmesinden öteye gitmeyen bir niteliğe sahip olmuştur. Ancak kısa süreli de olsa bu tip yönelişler de Avrupa Siyasal sisteminde istikrar sağlayabilmıştır.

Bu dönemdeki örgütlenme arayış ve tasarıları genellikle öğeleri integre etmekten, başka bir deyişle öğelerin çıkarlarını uzun vadeli uyumlu kılmaktan uzaktır.

Avrupada bütünleşmeyi (integrasyon) de kapsayan örgütlenme arayışları, dönemin düşünürlerince çeşitli tasarıların oluşturulmasıyla da yoğunlaşmıştır. Bu tasarıların bazıları, Avrupa'da salt katolik-protestan birimler arası örgütlenmeyi öngörürken, bazıları sundukları örgütlenme modellerinde hukuki yapılaşmayı, organların oluşturulmasını ve organlararası yetki dağılımını, örgüte aktarılacak yetkileri ve örgütün hukuki tasarruflarını, kararların alınış usullerini ve alınan kararların muhataplarına yönelik etkilerini vb. konuları detaylarıyla şekillendirerek, uluslararası ve hatta uluslarüstü (supranational) kurum modelleri sunabilmıştır. Bu düşünürler ve tasarılarından bazıları şunlardır:

1305 yılında Pierre Dubois yayınladığı "De Recuperatione Tempe" isimli eserinde, Avrupa'daki Hristiyan Prenslüklerin birleşerek bir federasyon oluşturmalarını önermiş ve tasarısında uyuşmazlıkların çözümü için bir meclis, (Adalet Divanı) ve kararlara onama/uygun bulma işlemi ile bağlayıcılık kazandıracak organ olarak da Vatikan'ı dolayısıyla papalık kurumunu öngörmüştür¹.

14. yy.'ın başında ünlü düşünür Dante, "De Monarchia" isimli kitabında, kilisenin ilahi yetkilerine karşı bütün dünyanın sınırsız yetkiye sahip olan bir imparatorun idaresinde birleştirilmesini savunarak², evrensel bir örgütlenmeyi, istikrarlı ve düzenli birlikteliğin zorunluluğu olarak değerlendirmiştir.

Bağımsız egemen ulusal devletler kurulmaya başladıktan sonra kaleme alınan barış tasarılarından biri de tanınmış bir düşünür olan Papaz Emeric Cruce'nin, dünyada barışın sağlanması için ticaretin geliştirilmesini, uyuşmazlıkların çözülmesi için de hükümdarların sürekli temsilcilerinin katıldıkları bir Meclisin oluşturulmasını önerdiği, "Le Nouveau Cynée" başlığını taşıyan ve 1623'de yayınlanan eseridir. Cruce, barışın korunması için ticaret ile endüstrinin geliştirilmesi, bunun içinde okyanusa açılan kanalların inşaatı ve korsanlığın yasadışı olduğunun kabul edilmesini istemiştir. Tasarı uyuşmazlıkların çözümüne yönelik, Meclise geniş yetki geçirilmesini öngörmektedir. Cruce'nin bu barış tasarısı Hristiyan olan ve olmayan tüm ulusları kapsayan; uluslararası bir örgütün kurulması

1 Bkz. Gönlübol, M.; *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, AÜ-SBF Yayınları No: 179-161, Ank. 1964, ss. 24-25. Ayrıca bkz. Berber, F.; *Lehrbuch des Völkerrechts*, Bd. III, München 1977, s. 214.

2 Bkz. Gönlübol, M.; a.g.e., s. 25.

gerektiğini savunan ilk ayrıntılı eserdir³. Cruse'nin örgütlenme ile ticaretin serbestleştirilmesi arasında doğrudan ilişki kurması ilginçtir ve Avrupa Toplulukları amaç/araçlarını çağrıştırmaktadır.

Bu konuda tasarı sunan bir başka düşünür de Sully'dir. Sully, Mémoires (Anılar), 1638, adlı eseri ile Avrupa'da barışın sağlanabilmesi için "kuvet dengesi"ni gözönünde bulundurarak bir Genel Meclis oluşturulması gerektiğini savunmuş ve tasarısı ile Hristiyan Katolik-Protestan bir Avrupa Birliği yaratmayı öngörmüştür⁴. Tasarıda, Avrupa Genel Meclisinin yetkileri, Meclisin organları, üyelik, karar alma usulleri, vb. konular ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

17. yy.'ın ikinci yarısında Fransa'nın Avrupa'daki genişleme çabaları, Avrupa'da istikrarı ve güç dengesini bozmuş, dolayısıyla yeni öğelerin sisteme girmesine de (Almanya ve İtalya'da birliğe giden sürecin hızlanması) neden olmuştur. Avrupa'da örgütlenmeye yönelik bu dönem düşünürlerinden biri William Penn, diğeri de Abbe de Saint Pierre'dir.

William Penn, 1693 yılında yayınlanan "Essay Toward The Present and Future Peace of Europe" (Avrupa'nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerinde Deneme) adlı yapıtında, bir Avrupa parlamentosunun kurulmasını önermekte ve örgüte geçirilecek yetkileri, üyelik şartlarını vb. konuları ayrıntılı bir biçimde belirlemektedir⁵.

Abbe'de Sain-Pierre ise, 1713'de yayınlanan "Memoires pour Paix Perpetuelle en Europe" (Avrupa'da Barışı Sürekli Kılma Tasarısı) yapıtında Avrupa Devletleri arasında, işbirliğini kurumlaştıracak bir örgütlenme önermekte ve konusu, yetkileri vb. konuları da kapsayan örgüt modeli sunmaktadır⁶.

18. ve 19. yy.'larda Jean Jecques Rousseau, Immanuel Kant, Jeremy Bentham gibi düşünürler de evrensel boyutlarda barışın sağlanması ve devamlı kılınması için çeşitli öneriler yapmışlar ve örgütlenme tasarıları hazırlamışlardır⁷.

Avrupa'nın birleştirilmesine yönelik ortaklaşa paylaşılan değerlerin ve normların oluşması ve bunlara işlerlik kazandıracak kurumlaşmanın temellerini, düşünce birikimindeki gelişmeler kadar uyumsuzluk ve çatışmaların sona erdirilmesinde kullanılan yöntemlerin evrimi de etkilemiştir. Bu sürecin 1648 yılında "otuz yıl savaşları" nı (1618-1648) sona erdiren Westphalia Barış Andlaşmaları ile başladığı söylenebilir. Hernekadar Westphalia barışı ile devletlerarası veya devletlerüstü bir örgütlenme amaçlanmamış da olsa, barış konferanslarına siyasi birimlerin katılımındaki yoğunluk, gerçekleştirilen çok taraflı andlaşmalardaki tasarı hazırlanış yöntemi ve diplomatik protokolla ilgili uygulamalar önemli bir

3 Ibid., s. 25-26, aynı konu için bkz., Berber, F.; a.g.e., s. 116.

4 Bkz. Gönlübol, M.; a.g.e., s. 26.

5 Ibid., s. 27.

6 Ibid., s. 28-29.

7 Ibid.

aşamadır. Öte yandan serbest ticareti teşvik edici önlemler ve ulusal yetki sorununa açıklık getirme arayışları da Westphalia Barışı'nın uluslararası ilişkilere ve örgütlenmeye getirdiği bir yeniliktir⁸.

Fransa'nın 18. yüzyılın başındaki yayılcılığını sona erdiren Utrecht Barışı'nda (1713), gerek konferans sistemine getirdiği yenilik ile (usul kurallarının önceden saptanması gibi) ve gerekse Avrupa'da ulusal bağımsız devletlerin oluşum sürecine olan katkısıyla önemli bir aşama niteliği arz etmektedir⁹.

Bonapartist hareketin Avrupa Status Quo'sunu tehdit etmesi, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'da siyasal işbirliği arayışlarını hızlandırmış ve bu amaca yönelik çeşitli konferanslar yapılmıştır.

19. yüzyıl boyunca devam eden Avrupa Ahengi denilen süreci başlatan ve normun güce oranca işlevsellik kazandığı bu evre, 1815 Viyana Kongresi ile başlamıştır. Avrupa'da siyasal istikrarı devamlı kılmak amacıyla, devletler bir taraftan devletler hukukunun gelişmesine katkıda bulunmuşlar, öbür taraftan oluşturdukları normlara daha çok işlerlik kazandırabilecek devletlerarası örgütlenmeyi gerçekleştirememiş de olsalar, de facto bir danışma sistemi oluşturarak fiili işbirliğini sağlayabilmişlerdir. Bu süreç, de Jure ve de facto Avrupa'da entegrasyon birikimine önemli katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Viyana Kongresi'nde Napolyon revizyonist hareketi öncesi status quosunun oluşturulması amaçlı çabaların yanısıra devletler hukuku konuları ile ekonomik ve sosyal sorunlara verilen önem, uluslararası yakınlaşma ve işbirliğinde önemli olmuştur. Bu aşamada yapılan normatif kurallar ile nehir ve kanallarda taşımacılık konusu düzenlemiş ve daha sonra da uluslararası nehir komisyonları kurulmuştur. Kongrenin bir başka başarısı da, diplomatik temsilcilerin sınıflandırılmasını ve diplomatik protokolü ve konferans metodunun geliştirilmesini sağlamış olmasıdır¹⁰.

Bonapartist yayılcılığın durdurulması ve Napolyon'un yenilgiye uğratılması sonrası bir taraftan savaş öncesi statusquo'suna (statusquo ante bellum) dönmeyi gerçekleştirmek, öbür taraftan Fransız Devrimi sembollerinden olan ulusculuğun, ulusal egemenlik içerikli yaygınlaşmasını ve/veya Bonapartist dış politikanın yansıttığı saldırgan ulusçuluk hareketlerini kontrol etmek amacıyla, Viyana Kongresi'ne katılan devletlerden, monorşist Rusya-Avusturya-Prusya arasında önce mistik nitelikte üçlü "Kutsal İttifak" 26.09.1815 de kurulmuş ve bu ittifak, 20.11.1815'de İngiltere'nin katılımıyla dördü, 1818'de Fransa'nın katılımıyla beşli İdare'ye¹¹ dönüştürülerek de facto uluslararası bir yönetim şekli oluşturulmuştur. Bu süreç 19. yy. boyunca "Concert européen" adı altında devam

8 Daha geniş bilgi için bkz. Gönlübol, M.; a.g.e., s. 30-35 ve Berber, F.; a.g.e., s. 116-121 ve 216-220.

9 Bkz. Berber, F.; a.g.e., s. 274-275.

10 Bkz. Gönlübol, M.; a.g.e., s. 34-57.

11 Ibid.

etmiştir. Beşli idare'nin sürekli bir organı yoktur. Çok taraflı konferanslarda geliştirilen bir danışma işbirliği yöntemi işletilmiştir. 1815-1913 arası dönemde periyodik olarak olmasa bile, bu tip konferans veya kongreler çok sıkça düzenlenmiştir¹². Yaklaşık yüzyıllık bir dönemi kapsayan bu süreç, Avrupa'da çeşitli uyumsuzlukların çözümünde işlevsel olduğu gibi, belirli oranda bölgesel de olsa geçici olarak istikrarı sağlamış ve bu evrede devletler hukukunun gelişmesi, diplomasi ve konferans yöntemlerinde önemli normsal gelişmeler sağlanmıştır. Ancak süreç genelde zamanın güçlü devletlerinin çıkarlarını yansıtmış ve belkide bu özelliği ile kurumsal nitelikte örgütlenmeyi gerçekleştiremediği gibi, pek teşvik edememiştir. I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa Birliği oluşturmaya yönelik çabalar somut bir kurumlaşmayı mümkün kılamamışsa da, özellikle 19. yy.'ın ikinci yarısından, başka bir ifadeyle 1856 Paris kongresinden sonra dinamiğini Avrupalı Devletlerinin oluşturduğu, devletlerin egemenlik hak ve yetkilerinin sınırlanmasını veya bir takım yetkilerinin devredilmesini dar boyutlarda gerektiren ticari, ulaşım ve sağlık alanlarında veya ilişkilerin yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılmasına katkıda bulunabilecek teknik ve idari nitelikte uluslararası örgütler veya komisyonlar kurulabilmiştir. Örneğin;

- 1856 Paris Andlaşması ile kurulan Tuna Nehri Komisyonu,
- 1856 Paris Sözleşmesi ile kurulan Evrensel Telgraf Birliği,
- 1874 ve 1878 Bern Sözleşmesi ile kurulan Dünya Postalar Birliği,
- 1874'de kurulan Ölçüler ve Ağırlıklar Birliği,
- 1883'de kurulan Endüstri Mülkiyetinin Korunması Birliği,
- 1890'da imzalanan ve Bern'de bir büro kurulmasını öngören Demiryolu Taşımacılığı Uluslararası Sözleşmesi,
- 1903'de imzalanan Uluslararası Sağlık Sözleşmesi ve 1907'de kurulan Kamu Sağlığı Uluslararası Dairesi,
- 1906'da kurulan Telsiz-Telgraf Birliği, vs. gibi.

I. (1899) ve II. (1907) La Haye Konferanslarında benimsenen örgütlenmeye yönelik siyasi değerler, kodifikasyonu gerçekleştirilen veya yeni oluşturulan devletler hukuku normları, uyumsuzlukların barışçıl yöntemlerle (siyasi/hukuki) çözümüne yönelik normatif düzenlemeler, dolayısıyla oluşturulan sürekli Hakemlik Organı, vb. de AT olgusunda dolaylı işlevsellik göstermiştir denilebilir.

I. Dünya Savaşı sonrası kurulan, üyeleri itibarı ile Avrupa yoğunluklu Milletler Cemiyeti veya çeşitli uluslararası uzmanlık örgütlemelerine rağmen Bölgesel Avrupa örgütlenmesi arayışları devam etmiştir.

1923'de yayınladığı "paneuropa" adlı eserinde Avusturyalı diplomat Kont Coudenhove-Kalergi Avrupa federasyonu fikrini savunmuş ve ünlü birçok

12 Ibid.

kişinin desteği ile "Paneuropa-Union" adlı bir dernek kurmuş ve bu derneğin başkanlığına Fransa Dışişleri Bakanı A. Briand getirilmiştir¹³.

1925 yılında Fransa Başbakanı Herriot'da Avrupa Birliği kurulması için çaba göstermiştir¹⁴. Yine 20'li yıllarda Avrupa İktisadi Birliği ve Gümrük Birliği gibi Avrupa Birliğine yönelik hareketler ve tasarılar ortaya çıkmıştır¹⁵.

Bu dönemin en ilginç tasarısı şüphesiz Briand'ın 1929 yılında Milletler Cemiyeti Genel Kurulunda tartışılan Avrupa Federasyonu kurulmasını öngören tasarısıdır. Briand tasarısında, genel olarak önceki tasarılar da olduğu gibi normatif ilişkilere ağırlık verilmişse de, bu tasarı ile Avrupa Ekonomik Birliğinin ve taraflarca gerekli görülmesi halinde federatif nitelikte Avrupa Siyasi Birliği'nin oluşturulması öngörülmüştür¹⁶. Milletler Cemiyeti bu tasarının bir proje haline getirilmesi için komisyon oluşturmuş ve hazırlanan proje 1930'da red edilmiştir. Zira federasyon projesine bir taraftan Versailles koşullarında Almanya veya İspanya, Portekiz karşı çıkarken, diğer taraftan MC üyesi gelişmiş ülkelerde, kurulacak Avrupa Ekonomik Birliğinin, geri kalmış ülkelerle birliğe üye olacak Avrupa Devletleri arasında gelişme düzeyi farklılığını derinleştireceğini savunmuşlardır¹⁷.

Öte yandan Avrupa Birliği amacı zaman zaman belirli dış politik çıktılarının meşrulaştırılması veya istikrarsızlık sonrası eski statusquo'ları yeniden oluşturma arayışlarında bir araç olarak da benimsenebilmiştir.

Örneğin Napolyon'un Fransa önderliğinde Avrupa'yı birleştirme planı sadece düşüncede kalmıştır. Hernekadar 21.11.1806 Berlin Bildirisiyle oluşturulan "Avrupa Kıtasını Kapama Organizasyonu" ile, bilhassa Danimarka, Avusturya, Prusya'nın katılımından sonra bir "Avrupa Ekonomik Ortak Pazarı" oluşturulması amaçlanmış ve bu ortak güç aracılığı ile İngiltere'nin ekonomik gücü ile rekabet etme tasarlanmışsa da bu yönelik başarılı olamamıştır¹⁸.

1933 yılında İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında ekonomik bir örgütlenme için çaba göstermiş, ama bunu gerçekleştirememiştir¹⁹.

Öte yandan Alman ordularının 40'lı yılların başındaki geçici başarısı ve Fransa'nın işgal edilmesinden sonra Nasyonel-Sosyalistler bolşevizme karşı Avrupa'nın birleştirilmesi veya bilindiği gibi "Yeni Avrupa Düzeni" gibi tezleri benimsetmeye çalışmışlardır. Şüphesiz Bonopartist hareketinde olduğu gibi, bu yö-

13 Bkz. Kujath, K.; *Bibliographie zur Europäischen Integration*. Bonn 1977, s. 110-111, Bkz. Azrak, A.Ü.; *Avrupa Topluluğunda İdari Yapının Temel Esasları*. İ.Ü. SBF. Yayınları No: 3072/8, İst., 1982, s. 1.

14 Bkz. Berber, F.; a.g.e., s. 276-277.

15 İbid.

16 İbid.

17 İbid.

18 İbid., s. 277.

19 Bkz. Kusath, s. 123.

nelište de eşitlik ve egemenlik haklarına saygıya dayalı bir bütünleşme değil, bilakis III. Reich'in önderliğinde veya egemenliğinde örgütlenme amaçlanmıştır.

III. AVRUPA ENTEGRASYON SÜRECİNDEKİ 1945 SONRASI GELİŞMELER

Bütünleşme arayışları açısından Avrupa Entegrasyonu, Avrupa Birliği, Avrupa Birleşik Devletleri, Avrupa Topluluğu vs. gibi kavramlaştırma, özellikle Avrupa siyasal yapıları görüngesinde hiç de açık ve net değildir. Coğrafik olarak Avrupa; kuzeyde Norveç'ten, Güneyde Malta'ya batıda İspanya ve Portekiz'den, doğuda Boğazlar ve Urallara, yani başka bir ifadeyle Atlantikten, Urallara kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Bilindiği gibi Avrupa'da farklı siyasal ve ekonomik sistemlere sahip çok sayıda devlet vardır. Bu nedenle Avrupa entegrasyonu ile ilgili kavramlaştırmalar, 12 üyeli AT'yi ve AT'nin geleceğe yönelik genişleme olasılıklarını da dikkate alsak Avrupa'yı bütün olarak kapsamaktan uzaktır.

II. Dünya savaşı sonrası Avrupa'nın bütünleştirilmesine yönelik çabalar, örgütlenme arayışları ve günümüze değin gerçekleştirilen örgütlenmeler Avrupa'nın siyasi ve sosyo-ekonomik yapı farklılığını da içeren bölünmüşlüğü simgelemektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri var olan yapısal farklılıklardır. Farklılıklar bütün Avrupa'yı kapsıyacak örgütlenmeyi engelleyici bir faktör olmanın yanı sıra bir taraftan Doğu ve Batı Avrupa'da farklı örgütlenmede öbür taraftan B. Avrupa'da bütünü kapsamayan örgütlenmelerde de etken olmuştur. Özellikle 1945 sonrası Avrupa'daki bölgesel ve uluslararası sistem koşullarında önce uluslararası nitelikte başlayan örgütlenmenin kısmi olarak B. Avrupa'da Avrupa Toplulukları bazında uluslarüstü boyut kazanması ve bu örgütlenmenin kendi içinde yoğunlaşması ve yaygınlaşması Avrupa'da sadece bloklararası değil, Batı'da bile bütünü kapsayacak bir örgütlenmeyi de jure değilse de engellemiş ve engellemeye devam etmektedir. Kavramlaştırma bazında da facto durum ile AT aracılığıyla sembolleşen Avrupa Birliği arayışları arasında önemli bir çelişki vardır. Bu nedenle Avrupa'da örgütlenme hareketini;

1- Batı Avrupa süreci

2- Doğu Avrupa süreci.

olarak değerlendirmek ve özellikle Batı Avrupa sürecini kendi içinde;

- İşbirliği (siyasi-ekonomik-askeri vb.) amacını taşıyan ve çok sayıda B. Avrupa devletinin üye olduğu örgütler, örneğin Avrupa Konseyi, OECD ve Nato gibi.
- Yapısal değişiklikler öngören, dinamik ve bütünleştirici örgütler. Daha az sayıda ve genellikle birinci grup örgütlere de üye devletlerin üye olduğu AKÇT, AAET, AET veya daha dar boyutlarda EFTA gibi

incelemek gerekmektedir. Doğu Avrupa ülkeleri örgütlenmesi ise nitelik ve karakter itibarı ile işbirliği amacı taşıyan (Comecon ve Varşova Paketi), ancak di-

namığı eşitlik veya karşılıklılık esasını tamamen yansıtamayan özelliğindedir. Ayrıca bilindiği gibi Doğu Avrupa sürecinde henüz boyutları açıklayıcı nitelikte kestiremeyecek bir çözüme, dolayısıyla yeniden yapılanma süreci de başlamış bulunmaktadır. De Jura varlığını koruyan Comecon, Varşova Paketi gibi örgütlere rağmen D. Almanya'nın B. Almanya ile birleşme projesinin yanısıra Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya pro batı politikalarının ötesinde batıyla yakın işbirliği arayışındadır.

Avrupa'da kurumsal örgütlenme sürecinin dışında Avrupa'yı bütün olarak kapsayacak fonksiyonel boyutlarda siyasi işbirliğinin ilkeleri Helsinki Genel Senedi ile belirlenmiş ve 19. yy. sürecini çağrıştıran bir işbirliği konferansı (örneğin AGİK) yöntemi ile başlatılmıştır.

Bu çalışma ile kısaca Batı Avrupa bütünleşme sürecinin ve bu sürecin temel amacı olarak belirginleşen ve uluslararası bir nitelik arzeden Avrupa Topluluğunun koşullarını çağrıştırmak amaçlanmış ve bu çalışmanın kapsamını aşan Doğu Avrupa veya İskandinav Ülkeleri örgütlenme sürecine değinilmediği gibi, güncel olan Doğu Avrupa yeniden yapılanma sürecinin doğal sonucu olarak kaçınılmaz diyebileceğimiz yeni bir Avrupa örgütlenmesine yönelik olasılıklarla ilgili kısa ve soyut bir değerlendirme ile yetineceğiz.

II. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da bir takım değişiklikleri de mümkün kılan entegrasyon, bir taraftan yukarıda genel hatlarını belirlemeye çalıştığımız yüzyıllar boyu süren bir süreç içerisinde oluşmuş öğelerin, örgütlenmeye yönelik birikim ve deneyimin, öbür taraftan da savaş sonrası oluşan evrensel ve bölgesel siyasi ve ekonomik koşulların sonucudur. Savaş sonrası Avrupa siyasi ve ekonomik konjektürü, uluslararası sistemin yeni yapısı ve Avrupa'nın metropol konumunu kaybetmesi, uluslararası politikada soğuk savaş şeklindeki bloklararası rekabet ve istikrarsızlıklar, B. Avrupa'ya yönelik Sovyet tehdidi, ABD'nin batı blokunda üstlendiği yönlendirici rol, B. Avrupa'da barışı devamlı kılmaya yönelik arayışlar, vb. faktörler bu süreçte etken olmuştur.

B. Avrupa'nın bütünleştirilmesi amacına yönelik örgütlenme sürecinde çok çeşitli oluşumların 1945 sonrası devreye girmesi dikkat çekicidir.

19.9.1946'da Winston Churchill meşhur Zürih konuşmasıyla "Avrupa Devletler Birliği" zorunluluğunu vurgularken, İngiltere'nin Commonwealth nedeniyle "Avrupa Birliği"nin dışında kalması gerekliliğini savunmuştur²⁰.

1920'li yıllarda Avusturyalı Diplomat [†]Kont Coudenhove - Kalergi'nin çabalarıyla kurulan "Avrupa Birliği Derneği" ve "Avrupa Parlamenterler Birliği" 1946 sonrası tekrar aktifleşmiş, 1945/46 sonrası "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini savunan çok sayıda ulusal-uluslararası dernek kurulmuş ve dernekleşme uluslararası "Avrupa Hareketi Dernekleri Federasyonu" bir üst organizasyon

20 Bkz. Beutler/Bieber/Pipkorn/Streil, EG, s. 30, Baden Baden 1987 s.

şeklinde örgütlenmiştir²¹. Şüphesiz "Avrupa Birliği" amacının düşünsel bazda yaygınlaşmasında ve kamuoyuna mal olmasında derneksel aktiviteler yadsınamayacak kadar önemli olmuştur.

1945 sonrası B. Avrupa örgütlenmesinin ilk evresi olarak değerlendirebileceğimiz aşama, teknik-işbirliği amaçlı uluslararası örgütlenme karakterine haiz konusu itibarı ile sınırlı, üye devletlerin sembolik yetki geçiriminde bulunduğu örgütlenmelerdir.

1946 yılında BM. Kurucu Andlaşmasının 7/2 md.'si ve 63/2 md.'si uyarınca kurulan ve çalışmaları BM ile uyumlaştırılan FAO (Gıda ve Tarım Organizasyonu)'nun 1947'de kurduğu EFC (Avrupa Ormanlık Komisyonu), 1949'da örgütlettiği ECA (Avrupa Tarım Komisyonu) ve yine BM - Kurucu Andlaşmasının 68. md.'si uyarınca BM-Eko. ve Sos. Meclisi tarafından 1947'de alt komisyon olarak kurulan ECE (Avrupa Ekonomik Komisyonu), B. Avrupa örgütlenme sürecinin 1945 sonrası ilk aşamalarındandır. Bu doğrultudaki aşamalardan biri de şüphesiz, 1930'da kurulan ancak savaş yıllarında de facto işlevsel olamayan ancak 1945/46'da etkinleştirilen ve günümüzde Avrupa ülkeleri Merkez Bankalarının (1950'den sonra Sovyetler Birliği ve D. Almanya hariç) bütünü'nün üyesi oldu BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası) dir.

Sınırlı boyutlarda siyasi işbirliği imkanı sunan bu gibi örgütlenmeler 1948/49'da yerini işbirliğini daha fonksiyonel hale dönüştüren örgütlenmelere bırakmıştır. Örneğin:

1948'de Marshall Plan'la doğrudan ilintili görülebilen OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu) kurulmuştur. 1960'da yapılan ve 1961'de yürürlüğe giren bir değişiklikle OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonu) adını alan ve AT üyesi devletlerinde üyesi olduğu bu örgüt günümüz B. Avrupasında AT dışındaki en etkin uluslararası örgütlerden biridir.

II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet yayılcılığı, bloklaşma, soğuk savaş ve Sovyetlerin Avrupa'nın en önemli askeri gücü olması ve bu somut gücün batıda algılanma şekli, B. Avrupa'da örgütlenmiş işbirliğinin askeri-siyasi alana da yansımalarına neden olmuş; Mart 1948'de Be Nelux-Devletleri, İngiltere ve Fransa arasında ortak savunma işbirliği amaçlı Brüksel Paketi ile başlayan süreç, 4 Nisan 1949 ABD, Kanada ve B. Avrupalı Devletlerin de katılımıyla (Türkiye ve Yunanistan 1952, B. Almanya 1955) NATO kurulmuştur*. Ancak bu iki örgüt gerek kurucu andlaşmalarının konuları, gerekse kurucu andlaşmalarla benimsenen amaçlar ve andlaşmalarının bağıtlı tarafları ile spesifik Avrupa örgütlenmesi değildir.

Bu dönemde "Avrupa Birliği" arayışları iki önemli farklılıklar gösteren yöneliş şeklinde belirginleşmeye başlamıştır. Farklılık soyut olarak örgütlenmenin

21 Bkz. Constantinesco, L.J.; Das Recht der EGI, s. 113-122, Baden-Baden 1977.

* Fransa 1966'da Nato'nun askeri kanadından ayrılmıştır.

şekli ve örgüte geçirilecek yetkilerin niteliği ile ilgilidir. Başka bir ifadeyle görüşlerden biri ki bu görüşü özellikle İngiltere ve İskandinav ülkeleri savunmuştur, siyasi işbirliği amaçlı, bir takım siyasi yetkilerle donatılmış, ilke olarak üye devlet ulusal egemenliğine sınırlamalar getirmeyen bir örgütlenmeyi simgelerken, özellikle Fransa ve Be Nelux ülkeleri "Avrupa Birliği"ni sağlayacak örgütün, entegrasyonu gerçekleştirebilecek nitelikte olması gerekliliğini, bunun için de örgütün kurucu andlaşmasının federal anayasa öğelerine benzer normatif düzenlemelerle donatılmış olması zorunluluğunu, örgütün uluslararası karakterde yetkilerle donatılmasını ve dinamik bir sürecin gereklerini yerine getirebilecek hukuki ehliyete gerek uluslararası gerekse üye devlet ulusal hukuk sistemlerinde sahip olması şartını savunmuşlardır.

7 Mayıs 1948'de Den Haag'da yapılan Avrupa Kongresi ve kongrenin "Sonuç Bildirisi" ile "Avrupa Birliği" hareketinin somutlaştırılması çalışmalarının teşvik edilmesi ve çalışmaların koordinasyonunun kurulan "Batı Birliği Komitesi"nce yapılması benimsenmiştir²².

Komite, 26.11 - 16.12.1948'de Paris'te yaptığı çalışmalarda çok sayıda farklı tasarı ve önerileri incelemiş ve özellikle Fransa, Hollanda, Belçika'nın örgütlenme amacıyla "Avrupa Konferansı" toplanması önerisi ve İngiltere'nin savunduğu "Avrupa Konseyi" tasarısı gündemde yönlendirici olmuştur²³. Nitekim 5 Mayıs 1949'da siyasi işbirliği amaçlı Avrupa Konseyi kurucu andlaşması Londra'da imzalanmış ve 3 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir.

Bütünleşme amacıyla işlevsel olmaktan kurucu andlaşması itibarıyla yok-sun olan Avrupa Konseyi, Birleşik Avrupa'yı savunan "federalist" ve "funktionalist" grupların aktivitesini hızlandırmış, etkin kamuoyu oluşturma çalışmaları yapılmış ve bazı ulusal parlamentolar "Federal Avrupa" istemini benimsemişlerdir.

Bu gelişmeler, 18.4.1951'de Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Luxemburg'ca Kurucu Andlaşması imzalanan ve 23.7.1952'de yürürlüğe girmesiyle kurulan AKÇT, 25.3.1957'de kurucu andlaşmaları imzalanan ve 1.1.1958'de andlaşmaların yürürlüğe girmesiyle kurulan AAET ve AET ile Avrupa Toplulukları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Topluluklar bir takım farklılıklara rağmen (düzenlediği konu, bütünleştirici işlevsellik, geçerlilik alanı, hukuki yapı, fonksiyon, örgütleniş vb.), birbirini tamamlayan karaktere sahiptir.

Avrupa Birliğini gerçekleştirme amacıyla kurulan Avrupa Toplulukları dışında 50'li yıllardan günümüze değin Avrupa'da bölgesel işbirliği amaçlı çeşitli örgütlenmeler olmuş veya örgütlenme amaçlanmıştır. Batı Avrupa itibarı ile en önemli örnekleri Kurucu Andlaşması 27.5.1952'de imzalanan ancak 30.8.1954'de

22 Ibid.

23 Bkz. Genç M.; "Überblick über die Wichtigsten Institutionen der EG und das Problem der Eurokratie, I. Teil, "Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını", Bursa 1986.

Fransa Parlamentosunun onamayı red ettiği "B. Avrupa Savunma Birliği" dir. Bilindiği gibi bu örgüt günümüzde canlandırılmaya çalışılmaktadır. Başka bir örnek ise de facto 1953'de, de jure 23.3.1962 kurulan skandinav ülkelerin oluşturduğu "Kuzey Konseyi" dir. Ancak bu alanda en başarılı örnek şüphesiz EFTA'dır.

IV. SONUÇ

Yüzyıllar boyu oluşan, ortaklaşa paylaşılan siyasal değerlerin önemli oranda yönlendirici olduğu, Batı Avrupa'nın bütünleştirilmesi sürecinde siyasal birliğe yönelme 1986 yılında imzalanan "Avrupa Tek Senedi" ile temel amaç olarak daha da somutlaşmıştır. Başka bir deyişle 40'lı yılların sonu ve 50'li yılların ilk yarısında B. Avrupa'da integrasyonla ilgili tartışmalarda bütünleşmenin yapıyla ilgili gündeme gelen "Konfederasyon", "Federasyon" taraftarlığı veya "federalistler", "fonksiyonalistler", "enternasyonalistler" şeklindeki gruplaşmalar 70'li yıllardaki birinci ve 80'li yıllardaki ikinci genişleme ile yerini, kaynaşmanın niteliksel olarak daha da yaygınlaştırılması, üye devletlerin AT lehine ulusal yetkilerinde yaptıkları sınırlamaların, dolayısıyla yapılan yetki devrinin genişletilmesi ve AT'nin yetkilerinin artırılması çabalarına bırakmıştır. Böylece niceliksel olarak gerçekleşen iki genişleme bütünleşmenin niteliksel yaygınlaşma ve etkinleşme amacını soyut olarak sınırlamamış gözükmektedir.

AT, gerek örgütleniş, yetki ve görevlerinin kapsamı, karakteri, ATAD'ın zorunlu yargı yetkisi, üye devlet ulusal hukuklarla olan hiyerarşik ilişkisindeki nitelikleri, vb. unsurları itibarı ile, gerekse amaçları yönünden federatif yapı özellikleri taşıma çağrışımları yapmaktadır. Ancak AT kurumsal yapılışında organların görev ve yetkilendirilmeleri konfederatif karakter özellikleri de taşımaktadır. Zira türeme norm yapma bazında AT yasama görev ve yetkisi genel olarak Komisyonun girişim hakkına rağmen üyeleri itibarı ile uluslararası nitelikteki Konsey'dedir. Uluslararası özelliği olan Komisyon'un ise kuraldışı karakterde ve belirli konularda benzer yetkisi vardır. Parlamentonun ise AT karar verme sürecine çok sınırlı katılabilmesi, AT-Siyasi Birlik amacı ile doğru orantılı değerlendirilmesi halinde, bu integrasyon hareketinin kurumsal bazda yetersizliğini simgelemektedir. Parlamentonun klasik yasama organı görev ve yetkileri, yani yasama yürütme organını seçme ve denetleme, bütçeyi kabul etme, yapılan andlaşmaları onaylama veya uygun bulma vb. gibi yetkileri, yoktur veya son derece sınırlıdır.

18-19. yüzyıl Avrupa'sında parlamentoların siyasal birliğin sağlanmasında ve ulusal devletlerin oluşmasındaki işlevselliği anımsanacak olursa, Avrupa Parlamentosunun Batı Avrupa integrasyon sürecinde siyasi birliğin sağlanmasına yönelik ciddi bir araç olduğu kabul edilmelidir. Bu aracın önemli bir avantajı da şüphesiz siyasi birlik amacına yönelik kamu oyu oluşturmada gösterebileceği etkinliktir. Ayrıca siyasi açıdan özellikle 1968'de parlamentonun doğrudan nisbi

çoğunluk seçimlerle oluşturulması için alınan karar ve bunun 1979'dan beri uygulanması, bir taraftan üye ülke toplumları nezdinde siyasi birliğe yönelik kamu oyu oluşmasına katkıda bulunurken, öbür taraftan üye ülkelerin siyasi partileri arasında yakın işbirliğini mümkün kılmıştır. Hernekadar evrensel boyutlarda uluslararası parti organizasyonu olan "Hristiyan Demokrat Dünya Birliği", "Liberal Dünya Birliği" ve "Sosyalist Enternasyonal" ın dinamiğini Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerin siyasal partileri oluştursa da, topluluk üyesi ülke partileri bir taraftan Avrupa Parlamentosuna yönelik uluslararası organize olurken diğer taraftan partiler seçim çalışmalarını koordine ederek yürütmüşler, parlamentoda birlikte hareket etmişler, integrasyon amacına yönelik kamu oyu oluşturulmasına katkıda bulunmuşlar ve sorunları ulusal iç politika gündemine getirmişlerdir. Ancak yakın gelecekte siyasi birliğin sağlanabileceğini beklemek olası gözükmemektedir. Zira topluluk üyesi ülkeler, ulusal yetkilerini daha fazla sınırlayarak parlamentonun yetkilerini artırma eğilimini günümüze değin sınırlı göstermişler ve parlamentoya, dolayısıyla topluluğa karşı egemenlik haklarını geniş boyutlarda saklı tutmuşlardır.

1973 yılından beri topluluk üyesi ülkelere de facto topluluk kurumları dışında gerçekleştirilen "Avrupa Siyasal İşbirliği" hareketi, topluluk çerçevesinde siyasal birlik amacına doğrudan çelişki oluşturmaya da uygun değildir. "Avrupa Siyasal İşbirliği" toplantılarına Avrupa Parlamentosu ve AT Komisyonu temsilcileri katılamamaktadır. AT'nun olası ekonomik ve siyasi başarısızlığı bu işbirliğini güçlendirecek etkiyi yapabilecektir. Bu işbirliğinin güçlenmesi ise AT integrasyonunu engelleyecek veya daha da geciktirecektir.

Avrupa Topluluğu integrasyon sürecini uluslararası sistem açısından kısaca değerlendirecek olursak; Avrupa Topluluğu bölgesel bütünleşme süreçlerinde olabilen dışa kapanma, dengeyi bozma, bölge dışı ögeleri tehdit edebilecek güç arayışı, vb. olasılıkları doğrudan yansıtmamaktadır. Yukarıda belirlenmeye çalışıldığı gibi, AT belirli oranda 1945 sonrası oluşan uluslararası sistemin ve sistemin koşullarının da bir ürünüdür. AT üyesi ülkelerin bütünü iki süper güç arasındaki güç dengesi sistemine aktif katılırken, AT bu denge sistemini belirli alanlarda dengeleyebilmektedir. Zira "son senede" rağmen AT'nin topluluk üyeleri adına bağımsız dış politik bir öge olduğu söylenemezse de, uluslararası politikaya da aktif katıldığını söylemek olasıdır.

AT sürecinde öngörülen bütünleşme aşamalarını ve amaçlarını etkileyecek ve belki de yönlendirecek güçte olacak olgu, şüphesiz 80'li yılların sonunda

-
- * a) 1965'de "Avrupa Hristiyan Demokratlar Birliği" kurulmuş, bu hareket 1975'de "Avrupa Halk Partisi" ve 1978'de "Avrupa Demokratlar Birliği" organizasyonu oluşturmuştur.
b) 1976'da "Avrupa Topluluğu Liberal ve Demokrat Partiler Federasyonu" kurulmuştur. Bu organizasyon 1977'de "Avrupa Liberal Demokratlar" adını almıştır.
c) 1974'de "Avrupa Topluluğu Sosyal Demokrat Partiler Birliği" kurulmuştur.

Doğu Avrupa'da başlayan bloksal çözülme, yeniden yapılanma ve iki Almanya'nın birleşmesi ile oluşan etkisel/tepkisel faktörlerdir.

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin ve politikanın karakteristik özelliklerini (iki kutupluluk, soğuk savaş, silahlanma, blok içi örgütlenmeler, vb.) kısmen veya tamamen ortadan kaldıracığa benzeyen Doğu Avrupa'daki gelişmeler, kısa bir süre önce, olası kabul edilemeyecek boyutlarda yeniden yapılanma sürecini sosyo-ekonomik/siyasal sistem ve siyasi kültür bazında başlamıştır.

Doğu Blokunda, kavram belki de yakın bir gelecekte, geçmişte kalmış tarihsel bir olgunun ifadesi olarak kullanılacaktır, başlayan ve son derece dinamik bir özellikte gözükken yeniden yapılanma süreci veya arayışı günümüzde ciddi bir belirsizliği Avrupa örgütlenmesi bazından yansıtmaktadır.

Avrupa'da istikrarı sağlama ve koruma aracı olarak yüzyıllardır araç olarak benimsenen, ancak çeşitli farklılıklar nedeniyle gerçekleştirilemeyen, dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrası karşıt karakterde kısmen gerçekleştirilen örgütlenmeler, Doğu Avrupa'daki gelişmelerin sonucu Avrupa'yı bütün olarak kapsayacak örgütlenmeyi de zorunlu kılabilir. Bu anlamda Gorbaçov'un "Avrupa Evi" tezi şüphesiz bu gereksinimin ilk sinyalleri özelliğinde Avrupa'yı bütün olarak kapsayacak örgütlenme istemini gündeme getirmektedir. Böyle bir arayışa ne kadar Batı Avrupa siyasi işbirliği örgütlenmesi olan, uluslararası karakterli Avrupa Konseyi hitap edebilir veya uluslararası karakterli, bütünleşme amacı ile görev ve yetkili, bu nedenle de dinamik Avrupa Toplulukları böyle bir amaca yönelik işlevsel olabilir? İkinci olasılıkla ilgili iki tez dikkati çekmektedir:

1- Özellikle Doğu Avrupa yeniden yapılanma süreçlerinin olası sonuçlarının AT'ye yönelik ortaklık veya üyelik istemleri şeklinde oluşacak bir takım talepleri genişleme boyutunda karşılayabilecek nitelikte AT Komisyon Başkanı'nca savunulan bir merkezli (üye olan onikiler) ve iki çevreli (birinci çevre EFTA-bağlıları ve ikinci çevre Doğu Avrupa Devletleri) AT- Örgütlenmesi.

2- AT aracılığıyla amaçlanan siyasi birlikle ilgili son dönemde Fransa'nın yansıttığı Konfederasyon karakterinde siyasi bütünleşmeye hızlı geçiş tezi, ki bu Konfederasyon istemi, hernekadar günümüzde AT'nin dinamik ve bu özelliğiyle de sürekli türeme normlar ile genişleyen ve gelişen normatif yapısı nedeniyle, karakterinin tayini güçte olsa, ulaşılan federatif özelliklerin gerisinde kalmaktadır. Ancak şüphesiz Konfederatif bir AT'ları yatay genişlemeyi ulusal egemenlik haklarının geniş boyutlarda konfederelerde saklı kalması nedeniyle kolaylaştırır gözükmektedir. Tabii Fransa'nın ulusal çıkarları açısından "Birleşik Almanya'nın" AT bazında dengelemesi ihtiyacı da bu tezde yönlendirici olmuştur denilebilir.

Bu dönemde Avrupa'da var olan örgütler dışında ise AGİK süreci periyodik Konferanslar şeklinde Avrupa'yı bütün olarak kapsayan ve işbirliği itibarıyla son derece işlevsel bir nitelik kazanmıştır. Gelecekte bu işbirliğinin sürekliliğini sağlayacak kurumlaşma da bir olasılık olarak düşünülmelidir.

Avrupa'nın bütünleştirilmesi süreci Türkiye açısından değerlendirilecek olursa, ulusal bağımsızlık savaşı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Avrupa'nın bütünleştirilmesi hareketine yakın ilgi duymuş ve II. Dünya Savaşı sonrası bütünleşme sürecinin ilk kurumlaşmalarına aktif olarak katılmıştır.

Kemalist modernleşme süreci ile sosyo-ekonomik, siyasi kurumlaşma ve kültürel alanlarda batılılaşmayı amaçlayan, batı norm ve değerlerini benimseyen ve II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde dış politik olarak batıyla işbirliği yapan Türkiye, Batı Avrupa bütünleşme hareketinde önemli üç örgütlenme aşaması olan OEEC (OECD)ye Avrupa Konseyine ve Nato'ya üye olduğu gibi, 1963 Ankara Antlaşmasıyla AT'ye üye olmayı amaçlamış ve bilindiği gibi 14.04.1987'de tam üyelik için başvuruda bulunmuştur.

Türkiye açısından son derece aktuel ve önemli olan AT'ye tam üyelik iste mi şu aşamada çeşitli nedenlerle AT üyelerince sempatiyle karşılanmamıştır. Türkiye'nin başvurusu hernekadar Konsey tarafından incelenmek, dolayısıyla koşulların tesbit edilmesi amacıyla Komisyona havale edilmiş de olsa, yakın denilebilecek bir gelecekte tam üyeliğin gerçekleşeceğini beklemek olası gözükmemektedir. Tam üyelik aşaması ancak çok yönlü engellerin aşılmasıyla mümkün olabilecektir.

Türkiye, tam üyeliği gerçekleştirecek koşullar hazırlamadan hukuki başvuru hakkını kullanarak ve salt diplomatik çabalarla başvuruya olumlu ortam oluşturmaya çalışarak müracaatını yapmış izlenimi vermektedir. Türkiye, AT olgusunu başından itibaren ekonomik bazda algılamış, siyasi birlik amacı gerektiğince dikkate alınmamış ve bu değerlendirme günümüzde de pek değişmemiştir.

Ülkemiz 1963 sonrası tam üyeliğe yönelik hazırlık ve geçiş dönemi (Ank. And. 2. Md.) aşamalarını rasyonel olarak değerlendirememiştir. 80'li yılların ikinci yarısına kadar tam üyelikle ilgili ulusal bazda bir karar oluşturulamamış ve tam üyeliğin ulusal çıkara uygun olup olmadığı tartışması, üyelik istemindeki inandırıcılığı sınırlamıştır. Tam üyeliğin önemli koşullarından olan, ekonomik, sosyal, siyasi ve hukuki yapı benzeşmesi için gereken değişiklikleri de Türkiye yapamamıştır. Gerek AT'nin oluşturulmasında, gerekse özellikle II. genişleme (Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in tam üyeliği) aşamasında çoğulcu demokratik sistemin niteliği ve işlerliği, yönlendirici kriterlerden biri olmuştur. Bu koşulu ülkemizin yerine getirip getiremeyeceği de önemli başka bir sorundur.

Tam üyeliğin ülkemiz çıkarları doğrultusunda gerçekleşebilmesi için gelecekte Türkiye, jeopolitik konumu ve askeri stratejik önemini kullanmanın ötesinde, bir taraftan AT standartlarına sosyo-ekonomik, siyasi ve hukuki alanlarda yakınlaşma sürecini hızlandırmalı, üyeliğin hazırlanması ve üyelik sonrası için gerekli uzman personeli oluşturmalı, öbür taraftan uluslararası kamu oyu oluşturmaya yönelik sahip olduğu araçları etkin bir şekilde harekete geçirmelidir.

KAYNAKLAR

- Azrak, A.Ü.:** *Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Temel Esasları*, İÜ-SBF Yayınları No: 3072/8, İst., 1982.
- Berber, F.:** *Lehrbuch des Völkerrechts*, Bd. III, München 1977.
- U.J. Beutler / Bieber:** *EG*, Baden Baden 1987.
- Constantinesco, L.-J.:** *Das Recht der EG I.*, Baden Baden 1977.
- Kujath, K.:** *Bibliographie zur Europäischen Integration*, Bonn 1977.
- Saraçoğlu, T.:** *Avrupa Ekonomik Topluluğu*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Gönlübol, M.:** *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, AÜ-SBF Yay. No: 179 - 161, Ankara, 1964.